روز جهانی بدون دخانیات، فرصت‌ها و چالش‌ها

دکتر هومن شریفی، استادیار پژوهشی مرکز تحقیقات پیشگیری و کنترل دخانیات پژوهشکده سل و بیماری‌های ریوی دانشگاه علوم پزشکی شهیدبهشتی
نشانی الکترونیک: drhooman2000@yahoo.com

کشورهای عضو سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۸۷ سی و یکم ماه می، روز جهانی بدون دخانیات، را به عنوان پاسخی به بحران جهانی دخانیات، بیماری‌ها و مرگ و میر ناشی از این معضل بهداشتی نامگذاری کردند.

استعمال دخانیات کماکان به عنوان مهمترین عامل خطر قابل پیشگیری بیماری‌ها در دنیا شناخته می‌شود و عامل اصلی مرگ و میر بیش از نیمی از مصرف‌کنندگان خود است. این روند فزاینده در طی چند دهۀ اخیر، باعث نگرانی‌هایی در سطوح ملّی و بین‌المللی شده و در نهایت سازمان بهداشت جهانی راهکارهای کنترل دخانیات را در طی سال‌های گذشته به عنوان یکی از اولویت‌های خود قرار داده است. بین سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳، کشورهای عضو سازمان بهداشت جهانی بعد از چهار سال کار کارشناسی مداوم، معاهدۀ جهانی کنترل دخانیات یا (FCTC) Framework Convention on Tobacco control را ارائه و به تأیید وزرای بهداشت ۱۹۲ کشور عضو رساندند. این معاهده اولین ابزار قانونی در سطح بین‌المللی محسوب می‌گردد که جهت ارتقای سطح سلامت عمومی از طریق مبارزۀ همه جانبۀ کشورها با اپیدمی در حال رشد دخانیات طراحی شده است. به طوری که در مقدمۀ این معاهده ذکر شده هدف اصلی FCTC، "حفاظت از نسل کنونی و آینده از آثار زیانبار بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی ناشی از مصرف دخانیات و دود تحمیلی آن برای افراد غیرسیگاری" می‌باشد (۱). ایران در تاریخ ۱۶ ژوئن ۲۰۰۳ این معاهده را توسط نمایندۀ خود در نیویورک امضاء نمود و برای کشورمان این معاهده از ۴ فوریه ۲۰۰۶ برابر با ۲۵ بهمن ماه سال ۱۳۸۴ لازم‌الاجرا گردید (۱،۲).

کشورمان در سال‌های اخیر متعهد شده است که تا سال ۲۰۲۵ ، مرگ زود هنگام به دلیل بیماری‌های غیرواگیر را در جمعیت کشور به میزان ۲۵ درصد کاهش دهد، تعهدی که برای اجرای آن نیاز به بسیج منابع و امکانات وزارت بهداشت و همکاری سایر وزارت خانه‌ها، نهادهای عمومی و حتی بخش خصوصی است. در همین راستا سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری‌های غیر واگیر تدوین و در آن کاهش ۳۰ درصدی مصرف دخانیات در افراد بالای ۱۵ سال تا سال ۲۰۲۵ در کشور ذکر شده است (۳)؛ ولی علی‌رغم گذشت دو دهه از معاهده جهانی کنترل دخانیات و تعهدات متعدد در سطوح بین‌المللی و ملی، آمارها در کشور ما نشان می‌دهد که این فرآیند، روند ادامه‌داری است و تعداد نخ مصرفی سالانه و تعداد افراد سیگاری افزایش یافته است. سازمان بهداشت جهانی کارزار جهانی سال ۲۰۲۳ را برای روز جهانی بدون دخانیات با عنوان؛ تمرکز بر رشد محصولات غذایی پایدار به جای تنباکو معرفی کرده است (۴). کشت و تولید تنباکو منجر به آسیب‌های

زیست محیطی و تغییرات آب و هوایی بلندمدت می‌شود و جایگزینی کشت آن با محصولات غذایی پایدار، نقش مهمی در تعیین آینده کشاورزی و امنیت غذایی ایفا می‌کند. به نظر می‌رسد بحران جهانی غذا، تغییرات اقلیمی و آب و هوایی و تأثیرات همه‌گیری کووید-۱۹ که باعث افزایش قیمت مواد غذایی می‌شود، در نامگذاری این روز بی‌تاثیر نبوده است.

به طور قطع در کشورهای موفق در زمینه کنترل دخانیات، نامگذاری سالانه روز جهانی، بهانه ای برای ادامه فعالیت‌های موفق یا در درحال تحقق خواهد بود. کشت جایگزین موضوع اصلی بندهای ۱۷ و ۱۸ معاهده جهانی کنترل دخانیات می‌باشد که از سال ۲۰۰۶ در ژنو سوئیس و سپس ۲۰۰۸ در دوربان آفریقای جنوبی و ۲۰۱۰ کشور غنا، که افتخار شرکت به نمایندگی از کشورمان را داشتم، آغاز و راهنمای اجرایی بندهای مربوط تدوین و نتایج تحقیقات در مناطق جغرافیایی مختلف جهان، ارائه می‌گردند.

از روزهای آغازین، دبیرخانه معاهده جهانی کنترل دخانیات سازمان بهداشت جهانی با سازمان‌های مرتبط با موضوع به کارگیری روش‌های اقتصادی کشت جایگزین تنباکو مانند UN, UNODC, IDRC, FAO, ILO و بانک جهانی تماس گرفته و این سازمان‌ها در جلسات کارگروه‌ها شرکت فعالانه دارند. عضویت در کارگروه به کارگیری روش‌های اقتصادی کشت جایگزین تنباکو (ماده ۱۷ و ۱۸ معاهده جهانی کنترل دخانیات) فرصتی بی‌نظیر است که در طی دو دهه گذشته نصیب کشورمان شده، ولی بهره‌ای از آن نبرده‌ایم.

آگاه‌سازی، نگاه ریشه‌ای، مسئله چند عاملی بودن، کاهش تقاضا، کاهش عرضه، بالا بردن سطح آگاهی و ... کلیشه‌های تکراری و البته بی‌حاصل دو دهه گذشته در کنترل دخانیات هستند که فقط در سخنرانی‌ها و نوشتار جا به جا می‌شوند. در سال‌های اخیر در اجرای قانون جامع کنترل دخانیات اتفاق خاصی نیفتاده و سال‌های آینده نیز اگر با ضعف و سستی پیش برویم، جزو کشورهای با شیوع بالا در مصرف انواع مواد دخانی و حتی سیگارهای الکترونیک تازه از راه رسیده خواهیم بود.

روز جهانی بدون دخانیات تنها روزی از سال است که سلامت ما در دستان ما است و ترک سیگار مهمترین قدم برای حفظ سلامتی‌مان می‌باشد، ولی این مهم در حرف و شعار نگنجد.

ما را نمی‌توان یافت بیرون از این دو عبرت یا ناقص‌الکمالیم یا کامل‌القصوریم

منابع:

1. Frame work Convention Alliance (FCA): Available at: http:// FCTC. Org.
2. Sharifi H, Hessami Z, Masjedi MR. Health Experts' Opinions about Tobacco Control Activities in Iran: Results from a Delphi Panel of National Experts. Tanaffos. 2012;11(4):50-5. PMID: 25191438; PMCID: PMC4153223.
3. Ghanei M, Sharifi H, Masjedi MR, Najmi M, Jamaati H, Shoghli A, Fathi M. National Plan for Chronic Respiratory Diseases Prevention and Control in Iran. Med J Islam Repub Iran. 1936 Dec; 2022 (24): 170.
4. https://www.who.int/campaigns/world-no-tobacco-day/2023